Adam Bułat

Charakterystyka formy kwalifikowanej przestępstwa handlu narkotykami przez pryzmat orzecznictwa polskich sądów karnych

1. Wstęp

Zjawisko narkomanii jest przedmiotem badań wielu dyscyplin nauki, takich jak medycyna, fizjologia, psychologia czy socjologia. Szczególnie ostatnia z wymienionych dziedzin przyczyniła się do tego, że we współczesnym świecie problem uzależnienia od narkotyków nie jest analizowany jako tylko indywidualna choroba jednostki, lecz także jako patologia społeczna. Osoby regularnie się odurzające nie potrafią odnaleźć się w pracy zawodowej, tracą kontakt z najbliższymi, mają problemy rodzinne, nie są w stanie funkcjonować samodzielnie. Liczne badania kryminologiczne wykazały, że istnieje związek pomiędzy uzależnieniem od narkotyków a wejściem w konflikt z prawem. Obrót narkotykami dzięki działalności zorganizowanych grup przestępczych uległ profesjonalizacji. W języku mediów na stałe zagościło pojęcie „narkobiznes". Wobec przytoczonych powyżej faktów należy uznać, że obowiązkiem państwa jest interwencja mająca na celu ochronę dóbr zagrożonych przez szeroko pojęte zjawisko narkomanii.

De lege lata aktem normatywnym poruszającym kwestię walki z narkomanią jest Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (dalej: UPN). W 7 rozdziale UPN znajdują się przepisy karne. Głównym narzędziem walki z dealerami narkotykowymi jest art. 59. Przestępstwo handlu narkotykami występuje w typie podstawowym (§ 1), kwalifikowanym (§ 2) oraz uprzywilejowanym (§ 3). Sprzedaż środków odurzających oraz substancji psychotropowych osobom ma-

łoletnim jest jedyną zbrodnią opisaną w UPN (czyli czynem zabronionym zagrożonym karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą – art. 7 § 2 Kodeksu karnego).

Sądy oraz organy ścigania doświadczają licznych problemów z prawidłowym zastosowaniem powyższych przepisów z powodu wielu, często trudnych do zinterpretowania elementów znajdujących się zarówno po stronie przedmiotowej, jak i podmiotowej. Jednocześnie należy podkreślić, że w praktyce wymiaru sprawiedliwości orzecznictwo odgrywa bardzo ważną rolę, często wskazując prawdopodobny tok rozumowania sądu wyższej instancji w podobnej przedmiotowo sprawie.

Spróbujmy scharakteryzować przestępstwo opisane w art. 59 ust. 2 UPN przez pryzmat orzeczeń sądowych. W większości będą to wyroki wydane przez sądy apelacyjne z różnych części Polski.

2. Przedmiot ochrony

Nie ulega wątpliwości, że przedmiotem ochrony omawianej normy prawnej jest zdrowie i życie ludzkie. Problem jednak pojawi się, gdy zastanowimy się, czy ustawodawca chroni zdrowie i życie społeczeństwa jako ogółu, czy dobro prawne o charakterze osobistym, czyli zdrowie i życie konkretnego człowieka.

Przyjęcie jednej z powyższych koncepcji implikuje skutki na płaszczyźnie zarówno prawa materialnego, jak i procesowego. Jako przykład może posłużyć art. 12 k.k. (czyn ciągły), który w przypadku zamachu na dobro osobiste warunkuje uznanie wielości zachowań za jeden czyn zabroniony od tożsamości pokrzywdzonego. Z kolei art. 49 § 1 kpk. stanowi, że „pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo". Przyjmując drugi wariant, godzilibyśmy się na to, żeby osoba, która dostała lub zakupiła narkotyk od sprawcy, uzyskała status pokrzywdzonego.

Nie zagłębiając się w spór między zwolennikami tych dwóch koncepcji, przyjrzyjmy się treści uchwały SN z dnia 27 października.

„Przedmiotem ochrony przepisu art. 45 ustawy z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (aktualnie art. 58 UPN z 29 lipca 2005) jest zdrowie społeczne (publiczne) w aspekcie zapobiegania zjawisku narkomanii”[1] Tezę należy również odnieść do art. 59 UPN ze względu na podobieństwo strony przedmiotowej z art. 58 UPN.

W uzasadnieniu SN odwołuje się do wykładni systemowej oraz funkcjonalnej, zauważając, że przepis nie został umieszczony w Kodeksie karnym, lecz w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii. „Zasadniczym celem ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii jest zapobieganie temu zjawisku oraz pomoc, leczenie i rehabilitacja osób uzależnionych”[2]. Następnie SN wyjaśnia, że „w orzecznictwie i piśmiennictwie zwraca się uwagę, że niektóre przepisy mają podwójny przedmiot ochrony i sam fakt skierowania przestępstwa przeciwko dobru ogólnemu nie wyłącza uznania za pokrzywdzonego osobę fizyczną, gdy jednocześnie z dobrem ogólnym również jej dobro prawne zostaje bezpośrednio naruszone czynem zabronionym”[3].

Pogląd nie zyskał akceptacji w piśmiennictwie. Glosy krytyczne wydali między innymi Marek Sagan (Prawo i Prokuratura 2006, 5/157) oraz Wiesław Łatkowski (Prawo i Prokuratura, 2006 10/128), który stwierdził, że „powszechnie uznaje się, widząc skutki narkomanii, że sprawca krzywdzi osoby nabywające substancje psychoaktywne, pomagające im trwać w nałogu czy też z tym nałogiem pozwalając się zetknąć”[4].

W literaturze prawniczej pojawiło się twierdzenie (np. A. Rybak-Starczak, glosa do uchwały SN z dnia 27 października 2005 r., I KZP 32/05, Palestra 2006, z. 7–8, s. 339), że przedmiotem ochrony art. 59 UPN jest reglamentacja w obrocie środkami odurzającymi, jednak nie zyskało ono powszechnej aprobaty.

---

[1] Uchwała SN z dnia 27 października 2005 r. – I KZP 32/05, OSNKW 2005, 11/105.

[2] Uzasadnienie prawne do Uchwały SN z dnia 27 października 2005 r. – I KZP 32/05, OSNKW 2005, 11/105.

[3] Uzasadnienie prawne do Uchwały SN z dnia 27 października 2005 r. – I KZP 32/05, OSNKW 2005, 11/105.

[4] W. Łatkowski, Glosa do uchwały SN z dnia 27 października 2005 r. – I KZP 32/05, Prawo i Prokuratura 2006, nr 10, s. 131.

3. Strona przedmiotowa

Czynnością sprawczą jest udzielenie małoletniemu środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwienie użycia albo nakłonienie do użycia takiego środka lub substancji podejmowane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej.

„Istotną cechą każdej korzyści jest zdolność do zaspokojenia potrzeb. Rozróżnienie między korzyścią majątkową a osobistą opiera się na kryterium charakteru zaspokojonej potrzeby. Jeżeli jakieś dobro zaspokaja przede wszystkim potrzebę niematerialną, to jest korzyścią osobistą”[5]. Powszechnie wiadomo, iż w środowisku osób uzależnionych od narkotyków zdarza się, że środki odurzające są udostępniane w zamian za inne używki lub usługi seksualne. Pamiętać należy o treści art. 115 § 4 k.k. stanowiącego, że „korzyścią majątkową lub osobistą jest korzyść zarówno dla siebie, jak i dla kogoś innego”. Przepis znajduje swoje odbicie w praktyce orzeczniczej. „Znamię działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej może zostać sprawcy przypisane niezależnie od tego, czy korzyść majątkową osiągnął sam oskarżony, czy inna osoba, i to także wówczas, gdy oskarżony, pośrednicząc między nabywcą a sprzedawcą środków odurzających lub substancji psychotropowych, osobiście żadnej korzyści nie osiągnął”[6] Z działaniem w celu osiągnięcia korzyści materialnej lub osobistej będziemy mieli do czynienia również wtedy, gdy owa korzyść nie została osiągnięta, a jej zaspokojenie ma nastąpić w przyszłości. Sprzedaż środków odurzających na kredyt jest popularną praktyką wśród osób trudniących się rozprowadzaniem narkotyków.

Definicję pojęcia „małoletni” należy wyprowadzić z art. 10 § 1 k c. – „Pełnoletnim jest, kto ukończył lat 18”. Wnioskując *a contrario* – małoletni to osoba fizyczna, która nie ukończyła 18 lat. „Przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletność. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa” (art. 10 § 2 k.c.).

---

[5] Wyrok SA w Lublinie z dnia 17 kwietnia 2007 r. – II AKa 81/07, LEX nr 314605.

[6] Wyrok SA w Lublinie z dnia 14 października 2009 r. – II AKa 170/09, LEX nr 550494.

„Udzielanie innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej oznacza czynność przekazania jej środka lub substancji. [...] Dla odpowiedzialności sprawcy nie jest istotne, czy osoba, której udzielił środka odurzającego lub substancji psychotropowej, faktycznie ich użyła”[7].

Powstaje pytanie, czy dealer, który zakupił znaczne ilości narkotyku, a następnie przystosował go do dalszej odsprzedaży z zamiarem osiągnięcia zysku, jedynie przygotowywał, czy usiłował popełnić analizowane przez nas przestępstwo? SN twierdzi, że „nabycie środków odurzających lub substancji psychotropowych, a następnie ich przystosowanie do udzielenia innej osobie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej nie przekracza jeszcze ram czynności przygotowawczych do przestępstwa określonego w art. 59 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. Nr 179, poz. 1485) i tym samym nie jest działaniem zmierzającym bezpośrednio do urzeczywistnienia tego zamiaru”[8]. W uzasadnieniu SN trafnie argumentuje, że udowodnienie sprawcy dokonania opisanych wcześniej czynów świadczy jedynie o „podjęciu czynności mających na celu stworzyć warunki do przedsięwzięcia czynu zmierzającego bezpośrednio do jego dokonania” (art. 16 § 1 k.k. – przygotowanie).

W art. 4 UPN znajdują się definicje ustawowe pojęć: „substancja psychotropowa” (pkt 25), „środek odurzający” (pkt 26), „używanie środka odurzającego, substancji psychotropowej lub środka zastępczego” (pkt 32), dlatego nie będę ich omawiał w niniejszym opracowaniu. „Ułatwianie użycia środka odurzającego lub substancji psychotropowej oznacza stworzenie dogodnych warunków innej osobie do użycia środka odurzającego lub substancji psychotropowej. Ułatwianie może polegać zarówno na działaniu, jak i zaniechaniu. Umożliwienie użycia środka odurzającego lub substancji psychotropowej oznacza czynności zmierzające do stworzenia dogodnych warunków innej osobie do użycia środka odurzającego lub substancji psychotropowej. W przepisie,

[7] K. Łucarz, A. Muszyńska, *Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii. Komentarz*, Oficyna 2008, s. 518.

[8] Wyrok SN z dnia 5 grudnia 2006 r. – III KK 273/06, OSNKW 2007, 1/8, Biul. SN 2007, 1/25.

wskazując znamiona ułatwiania i umożliwiania, posłużono się alternatywą rozłączną, iż nie mogą one zachodzić jednocześnie”[9].

Nakłonienie do użycia, będzie polegać na podżeganiu, czyli wywołaniu zamiaru użycia narkotyku przez małoletniego. Należy zauważyć, że jeśli działania sprawcy jedynie utwierdzają małoletniego w przekonaniu o użyciu środka odurzającego, to zachowanie nie może zostać uznane za nakłanianie. Powinniśmy się jednak zastanowić, czy nie podlega ono penalizacji jako ułatwienie użycia przez zapewnienie pomocy psychicznej.

Przestępstwo opisane w art. 59 § 2 jest przestępstwem formalnym (bezskutkowym), czyli takim „dla którego dokonania wystarczy samo zachowanie sprawcy”[10].

4. Podmiot

Słowo „kto” wyznacza zakres podmiotowy przestępstwa stypizowanego w art. 59 UPN. Ten fakt oznacza, że jest to przestępstwo powszechne, którego znamiona może zrealizować każda osoba mająca zdolność do poniesienia odpowiedzialności karnej.

5. Strona podmiotowa

Czyn zabroniony z art. 59 UPN można popełnić jedynie umyślnie. „Jest to przestępstwo kierunkowe, które ze względu na cel działania sprawcy może być popełnione tylko z zamiarem bezpośrednim”[11].

Nie ulega jednak wątpliwości, że znamię małoletniości może być objęte zamiarem ewentualnym. Sądy karne w swoich orzeczeniach wielokrotnie poruszały ten temat. „Znamię małoletniości nabywcy narkotyku może być objęte zamiarem ewentualnym sprzedającego narko-

[9] K. Łucarz, A. Muszyńska, *Ustawa o przeciwdziałaniu*..., s. 519.

[10] M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i* szczególna, wyd. 3, Lexis Nexis, Warszawa 2007, s. 98.

[11] K. Łucarz, A. Muszyńska, *Ustawa o przeciwdziałaniu*..., s. 529.

tyk. Nie jest zatem wymagana jednoznaczna i konkretna wiedza o tym, iż osoby, którym sprzedaje się narkotyk, nie mają ukończone lat osiemnastu. Świadomość sprawcy co do tego faktu winna kształtować się na podstawie wszystkich okoliczności sprawy i wystarczy, że będzie on godził się na taką ewentualność. Doświadczenie życiowe uczy, że nawet znajomość z widzenia, z ulicy, z przystanku, osób zamieszkujących w okolicy, zwłaszcza tych będących w wieku szkolnym, powoduje, że mają one dobre rozeznanie co do wieku tych osób"[12]. Taki sam pogląd zaprezentował SA w Lublinie w wyrokach II AKa 144/06 z dnia 13 czerwca 2006 r. (Prokuratura i Prawo – wkł. 2007, 3/22, KZS 2007, 3/43) oraz II AKa 300/07 z 22 stycznia 2008 r. (LEX nr 399941). Z kolei SA w Krakowie przypomina, że „wiek małoletniego odbiorcy narkotyków powinien być udowodniony jak każda inna okoliczność znamienna. Nie można go domniemywać czy choćby przypuszczać, że sprawca (sprzedawca) godził się na możliwość udzielenia narkotyków małoletniemu (art. 59 ust. 2 ustawy z 2005 roku)"[13].

6. Wypadek mniejszej wagi

Typ uprzywilejowany z art. 59 § 3 UPN odnosi się zarówno do formy podstawowej, jak i uprzywilejowanej przestępstwa handlu narkotykami. Wyrażenie „wypadek mniejszej wagi" jest nieostre, dlatego sądy wielokrotnie zmuszone były do dokonania jego wykładni. „Wypadek przestępstwa mniejszej wagi zachodzi, gdy znamiona przestępstwa, przede wszystkim przedmiotowe, cechują się niewysoką społeczną szkodliwością, na tyle niewielką, że do takiego sprawcy nie powinno się stosować zwykłych zasad odpowiedzialności za to przestępstwo. Oceny tej nie należy wiązać z osobowością sprawcy ani z trybem jego poprzedniego życia, zachowaniem po popełnieniu przestępstwa czy z nagminnością takich czynów, nie są to bowiem znamiona prze-

[12] Wyrok SA w Katowicach z dnia 31 lipca 2008 r. – II AKa 198/08, LEX nr 465062, OSA 2009, 10/3.

[13] Wyrok SA w Krakowie z dnia 21 grudnia 2009 r. – II AKa 199/09, KZS 2010, 3/49.

stępstwa. Taką niewielką szkodliwością cechuje się udzielanie znajomym po gramie marihuany; są to przypadki przestępstwa mniejszej wagi”[14]. SA we Wrocławiu wskazał, na jakie konkretnie znamiona należy zwrócić uwagę, żeby prawidłowo zakwalifikować omawiany czyn przestępny. „Wśród charakterystycznych dla przestępstw naruszających przepisy ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii znamion ocennych, różnicujących podstawy odpowiedzialności pomiędzy typem podstawowym a uprzywilejowanym wypadkiem mniejszej wagi, jest kryterium ilościowe oraz kryterium jakościowe, a więc rodzaj wprowadzonego do obrotu środka narkotycznego”[15]. Podstawą powyższej tezy jest założenie, że tzw. miękkie narkotyki (np. marihuana) stanowią mniejsze zagrożenie dla zdrowia i życia od narkotyków twardych (np. heroina, kokaina, morfina), dlatego sprawcę powinna spotkać względniejsza kara. Aby sąd mógł zakwalifikować czyn jako wypadek mniejszej wagi ilość rozprowadzonego narkotyku nie może być znaczna. W uzasadnieniu do wyroku z dnia 22 stycznia 2009 r. SA w Lublinie, dokonując interpretacji pojęcia „znaczna ilość’ z art. 62 UPN, wskazuje, że to kryterium „winno być zawsze ocenione przez pryzmat ilości porcji, jakie mogą być przygotowane do bezpośredniego użycia”[16]. Przenosząc to twierdzenie na grunt art. 59 należy stwierdzić, że kluczowe znaczenie będzie miała liczba porcji wprowadzonych do obrotu przez sprawcę.

7. Wnioski

Podsumowując, należy stwierdzić, że przedmiotem ochrony normy opisanej w art. 59 UPN jest zdrowie i życie człowieka. W doktrynie toczy się spór, czy pod ochroną opisanej normy prawnej znajduje się

[14] Wyrok S.A. w Krakowie z dnia 21 grudnia 2006 r. – II AKa 227/06, KZS 2007/3/41.

[15] Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 28 grudnia 2005 r. – II AKa 351/05, LEX nr 171989.

[16] Wyrok S.A. w Lublinie z dnia 22 stycznia 2005 r. – II AKa 300/07, LEX nr 399941.

dobro ogólne, czy osobiste. Mając na uwadze cele oraz efektywność postępowania karnego, należy przychylić się do cytowanego wcześniej twierdzenia Sądu Najwyższego, że niektóre przepisy mają podwójny przedmiot ochrony. Wówczas za pokrzywdzonego można uznać osobę, której dobro prawne zostało naruszone przez czyn skierowany przeciwko dobru o charakterze ogólnym.

Bardzo ważne jest, aby wszystkie znamiona zawarte w przepisie, leżące zarówno po stronie podmiotowej, jak i przedmiotowej, zostały udowodnione sprawcy w procesie karnym. Dotyczy to również wieku osoby, która zakupiła środki odurzające. Małoletniości nie wolno domniemywać. Sąd musi wykazać, że sprawca wiedział, iż dostarcza narkotyki osobie poniżej osiemnastego roku życia lub na podstawie okoliczności faktycznych towarzyszących sprawie godził się na taką ewentualność.

Samo przygotowanie środka odurzającego do sprzedaży nie jest usiłowaniem, lecz jedynie przygotowaniem do popełnienia analizowanego przez nas przestępstwa. Za opisany czyn sprawca może zostać pociągnięty do odpowiedzialności na podstawie innych przepisów karnych znajdujących się w UPN (np. za posiadanie lub przerabianie środka odurzającego).

Kwalifikując dany czyn jako wypadek mniejszej wagi trzeba mieć na uwadze przede wszystkim kryteria jakościowe oraz ilościowe środka odurzającego wprowadzonego do obrotu. W praktyce oznacza to, ze na łagodniejszą karę będzie mógł liczyć sprawca, który dostarczał na rynek tzw. miękkie narkotyki w nieznacznej ilości.

Summary

Drug addiction is a global problem in 21st century. A lot of people all over the world are ruining their lives, hurting their families, loosing their talents because of the addiction. Whole society experiences the results of that phenomenon. Criminal groups made drug trade a well-organized illegal business. In my article I describe a crime of illegal drug selling to underage people. In my work I based on the jurisdiction of Polish courts.